DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yayın No: 09.8888.5600.000/BY.012.019.630

Cilt: XII
Sayı: 24
Yıl: 2012/Bahar
İZMİR , 2012

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt: XII Sayı: 24 Yıl: 2012/Bahar

İZMİR, 2012

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: XII Sayı: 24 Yıl: 2012/Bahar
Yayın No:
ISSN NO:
1. Baskı
Derginin Sahibi: D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Kemal ARI
Sorumlu Müdür: Prof. Dr. Kemal ARI
Yönetim Yeri: Dokuz Eylül Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Buca - İZMİR
Yayının Türü: Akademik Hakemli - Altı Ayda Bir Yayınlanır.
Yönetim ve Yazışma Adresi:
Dokuz Eylül Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Tınaztepe Yerleşkesi, Buca - İzmir
Telefon: (0 232) 301 79 28 - 301 79 37
Faks: (0 232) 463 83 70
E-mail: *ata.dergi@deu.edu.tr*
http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/tr/index.htm
Kapak Tasarımı: Tarık Taşçı (*tariktasci@gmail.com*)
Sayfa Tasarımı: Ahmet Yılmaz (*ahmet.deu@hotmail.com*)
Basım Yeri ve Tarih: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
Dergideki yazıların bilimsel sorumluluğu, yazarlarına aittir.
Tüm Hakları Saklıdır.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sahibi
Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Prof. Dr. Kemal ARI

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Kemal ARI
Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR
Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT

Sayı Editörü
Dr. Alev Gozcu Dr. Fevzı Cakmak
Dr. Hasan Taner Kerımoglu

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Fatma ACUN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nükhet ADIYEKE Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Seçil AKGÜN Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ARI Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki ARIKAN Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ARSLAN Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün AYBARS Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Tülay Alim BARAN Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram BAYRAKTAR Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Engin BERBER Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Esin DAYI Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fevzi DEMİR Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz ERCAN Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ali SARIKOYUNLU Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri SÜRGEVİL Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mete TUNÇOKU Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Ünsal YAVUZ Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şerife YORULMAZ Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Saime YÜCEER Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ayten SEZER ARIĞ Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ŞAHİN Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa DAŞ Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin DOĞANER Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Kutan KAHRAMANTÜRK Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer TEPEKAYA Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Sadiye TUTSAK Uşak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAŞARAN Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nejdet BİLGİ Celal Bayar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bülent ÇELİK Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esra ÇOKER Dokuz Eylül Üniversitesi

Hakem Kurulu

Yrd. Doç. Dr. Tanju DEMİR Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salhadin GÖK Adıyaman Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Umut KARABULUT Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Murat KORALTÜRK Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla KIRKPINAR Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖNDER Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr.. Melih TINAL Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkmen TÖRELİ Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Necdet AYSAL Ankara Üniversitesi
Dr. Fevzi ÇAKMAK Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Sadık ERDAŞ Hacettepe Üniversitesi
Dr. Alev GÖZCÜ Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Hasan Taner KERİMOĞLU Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Mustafa ÖZDEMİR Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Tuncay Ercan SEPETÇİOĞLU Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Süleyman TÜZÜN Hacettepe Üniversitesi
Dr. Mithat Kadri VURAL Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Gürhan YELLİCE Dokuz Eylül Üniversitesi

Dergi Sekretaryası
Okt. Ahmet YILMAZ Araş. Gör. Mustafa KIRIŞMAN
Araş. Gör. Ferah AYYILMAZ

ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF MODERN TURKISH HISTORY STUDIES

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi altı ayda bir yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Son Dönem Osmanlı Tarihi, Genel Türk Tarihi ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye Tarihi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'nin araştırma konularını oluşturmaktadır. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'nde makaleler, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde yayınlanmaktadır. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların, bilimsel ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi'ne aittir.

Journal of Modern Turkish History Studies is a internationally peer-reviewed published twice a year journal. Last Period of Ottoman History, General Turkish History and History of Turkey in Republican Era compose research topics of Journal of Modern Turkish History Studies. Articles in Journal of Modern Turkish History Studies are published in Turkish, English French and German languages. Scientific and legal responsibilities of all articles that are published in Journal of Modern Turkish History Studies belong to authors, copyrights belongs to Journal of Modern Turkish History Studies.

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergimiz Tübitak-Ulakbim, EBSCO, Index Copernicus International ve ASOS tarafından taranmaktadır. Dergimize makale göndermek isteyen araştırmacıların, dergi yazım kurallarımız dikkate alarak kaleme aldıkları çalışmalarını Word formatında, **cttad.deu@gmail.com** adresine göndermeleri gerekmektedir.

Cilt: XII Sayı: 24 Yıl: 2012/Bahar

İÇİNDEKİLER

		SAYFA
Editörden		1
MAKALELER		
Salih ÖZBARAN	CUMHURİYET'İN TURGUTLU (*KASABA*) COŞKUSU	3
Gürhan YELLİCE	1878'DEN 1931'E KIBRIS'TA ENOSİS TALEPLERİ VE İNGİLTERE'NİN YAKLAŞIMI	13
Özlem YILDIZ	20. YÜZYIL BAŞLARINDA SELANİK LİMANINDA DENİZ TİCARETİ	27
Necat ÇETİN	TİRYANDA NAHİYESİ ÇENGELE KARYESİNDE (*TORBALI - ORMANKÖY*) 1321 (*MİLADİ 1905*) YILI OSMANLI NÜFUS SAYIMI	47
Mahir KÜÇÜKVATAN	TEHCİR KARARI ÜZERİNE AMERİKA KAMUOYUNDA ERMENİ PROPAGANDASI	87
Nurettin GÜLMEZ	YENİ GÜN'DE İTALYA-YUNANİSTAN GERGİNLİĞİ	109
Turgay Bülent GÖKTÜRK	AMERİKAN BASININDA İZMİR YANGINI VE YANGIN SONRASI DURUM (*EYLÜL-ARALIK 1922*)	123
Necdet AYSAL **Hasan DİNÇER**	ULUSAL BAĞIMSIZLIK SAVAŞI'NIN ÖRGÜTLENME AŞAMASINDA MELEK REŞİT HANIM VE FAALİYETLERİ	149

ULUSAL BAĞIMSIZLIK SAVAŞI'NIN ÖRGÜTLENME AŞAMASINDA MELEK REŞİT HANIM VE FAALİYETLERİ

Necdet AYSAL* **Hasan DİNÇER****

Özet

Ulusların tarihinde dönüm noktası niteliği taşıyan dönemlerin, önemli olayları tarih aynasına yansıtmanın yanında, o ulusu oluşturan fertlerin faaliyetlerinden mürekkep zengin bir tabloyu da gözler önüne serdiği kabul edilir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve Türk toprakları işgal edilmişti. Türk tarihi açısından bir ölüm-kalım mücadelesinin cereyan ettiği bu dönem zengin bir olaylar, olgular, kişiler galerisidir. Bu galeride Saltanat-Hilafet savunucusunu, İngiliz işbirlikçisini, ABD mandası taraftarını, bölgesel kurtuluşu amaçlayan örgütleri, tam bağımsız ve yeni bir devlet uğrunda mücadele edenleri görmek mümkündür. Ulusal Bağımsızlık Savaşı dönemi ile ilgili olarak varılacak birçok hükümden biri kuşkusuz, yönelişi her ne olursa olsun her siyasal örgütlenme ve mücadele biçiminde erkeklerin daha etkin olarak rol aldıklarıdır. Ancak, Bağımsızlık Mücadelesi'nin bir halk hareketi olarak başladığı ve başarıya ulaştığı tezi kabul ediliyor ise, bu süreçte kadınların oynadığı rolü de belirginleştirmek bir gerekliliktir.

Bu çalışmanın konusu olan Melek Reşit Hanım da Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın örgütlenme evresi olarak kabul edilen 1919 yılı içinde, kuruluşuna ön ayak olduğu Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti aracılığıyla ülkenin kurtuluşuna dolaylı ama kesin bir katkı sunmuş kadınlardandır. Bu çalışma kapsamında, ülkenin kurtarılmasındaki katkıları çerçevesinde Cemiyet'in kuruluşu, amaçları, faaliyetleri ele alınacak ve bu faaliyetlerde Melek Reşit Hanım'ın merkezi bir rolü olduğu fikrinden hareketle O'nun, düşünce ve duygu dünyası aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Melek Reşit Hanım, Ulusal Bağımsızlık Savaşı, Mustafa Kemal Paşa.*

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (aysal@ankara.edu.tr).

** Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (dincerdebreli1@yahoo.com).

MRS. MELEK RESIT AND HER ACTIVITIES DURING THE ORGANIZATION STAGE OF NATIONAL INDEPENDENCE WAR

Abstract

Periods which is a turning point in the history of nations, mirror on the important events, as well as the activities of the individuals forming the nation, rich ink is considered to lay on a table in front of your eyes.

At the end of the First World War Armistice Agreement signed on October, 30 1918 and Turkish territories have been occupied . A life and death struggle took place in Turkish history of this period, a rich events, facts, contacts gallery. Sultanate-Khilafat defender, the British collaborationist, U.S. protectorates supporter of regional organizations seeking salvation, fully independent and can be seen in those who fought for a new state in this gallery. To be reached in relation to the National Independence War period is one of many provision of course, whatever the orientation of each political organization in the form of fighting men, and they received a more effective role. However, when it started as a popular movement and the independence struggle, succeeded in being accepted thesis, highlight the role women have played in this process is essential.

Mrs. Melek Reşit which is the subject of this study in the National Independence War, was recognized as organization phase in the year 1919. She was one of the women who became a leader indirectly but defınately, through the establishment of Sivas Anatolian Women Defence of the Homeland Association the presented a decisive contribution to the country's liberation. We enclose In this study, within the framework of the country's contributions to the establishment of Society, objectives and activities to be addressed, in these activities. Mrs. Melek Reşit had an active role, from the idea her world of thought and emotion will be illuminated.

Key Words: *Sivas Anatolian Women Defence of the Homeland Association, Mrs. Melek Reşit, The National Independence War, Mustafa Kemal Pasha.*

Giriş

Ulusların tarihinde dönüm noktası niteliği taşıyan dönemlerin, önemli olayları tarih aynasına yansıtmanın yanında, o ulusu oluşturan fertlerin faaliyetlerinden mürekkep zengin bir tabloyu da gözler önüne serdiği kabul edilir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti için bir ölüm fermanı olmuştu. Antlaşmanın ağır hükümlerinin hiç vakit kaybetmeksizin uygulamaya konulmasıyla birlikte Anadolu hızlı bir şekilde işgal edilmeye başlanmıştır[1]. Türk halkının, Hükümetin ve Padişahın umutsuzluk içinde bulunduğu bir dönem olan 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, hiç yılgınlık göstermeyerek kurtuluş inancını şu sözlerle ifade etmiştir[2]: *"...Hata ettim, İstanbul'a gelmemeli idim. Ne yapıp Anadolu'ya dönmenin çaresine bakmalı, geldikleri gibi giderler".*

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki zayıf kadro ile vatanın kurtuluşunun mümkün olamayacağını anlamıştı. Artık kendisini, milli kurtuluş hareketini başlatacak ve yönetecek bir önder olarak görüyordu. Sonunda beklenen kararını vermiştir[3]: *"Anadolu'ya geçecek, orada milli bir teşkilat kurup mücadeleye başlayacak ve bu mücadelesini millete mal ederek milli egemenliğe dayalı bir devlet kuracaktı."* Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın *"Dokuzuncu Ordu Müfettişi"* sıfatıyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla birlikte, Kurtuluş Savaşı'nın gerçek anlamda başladığı görülecektir[4].

"... Ne denli zengin ve müreffeh olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karşısında uşak olma durumunda kalmaktan kendini kurtaramaz. Oysa Türk'ün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus, tutsak yaşamaktansa yok olsun daha iyidir. Öyleyse 'Ya İstiklâl Ya Ölüm'"[5]

Bu parola ile başlayan ve Türk tarihi açısından bir ölüm-kalım mücadelesinin cereyan ettiği bu dönem, zengin olaylar, olgular ve kişiler galerisidir. Bu galeride Saltanat-Hilafet savunucusunu, İngiliz işbirlikçisini, ABD mandası taraftarını, bölgesel kurtuluşu amaçlayan örgütleri, tam bağımsız ve yeni bir devlet uğrunda mücadele edenleri görmek mümkündür. Kurtuluş Savaşı dönemi ile ilgili olarak varılacak birçok hükümden biri kuşkusuz, yönelişi her ne olursa olsun her siyasal örgütlenme ve mücadele biçiminde erkeklerin daha etkin olarak rol aldıklarıdır. Ancak, Bağımsızlık Mücadelesi'nin bir halk hareketi olarak başladığı ve başarıya ulaştığı tezi kabul ediliyor ise, bu süreçte kadınların oynadığı rolü de belirginleştirmek bir gerekliliktir.

1 Seha L Meray - Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, İlgili Belgeler),* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, ss.1-5.

2 Cevat Abbas Gürer, *Ebedi Şef, Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak*, İstanbul, 1939, s.34.

3 Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları,* Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953, s.49.

4 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali,* C. 1, 8. Basım, Kastaş AŞ Yayınları, İstanbul, 1987, s.238.

5 Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. II, 14. B., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, ss.8-10.

Melek Reşit Hanım[6], Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenme evresi olarak kabul edilen 1919 yılı içinde, kuruluşuna ön ayak olduğu Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti aracılığıyla ülkenin kurtuluşuna dolaylı ama kesin bir katkı sunmuş kadınlardandır.

1. Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

1.1. Cemiyet'in Kuruluşu

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yaşanan gelişmeler, yukarıda kısaca gösterildiği gibi, çift yönlü bir seyir izlemiştir. İşgaller, İstanbul basınının işbirlikçi tutumu, Padişah ve Hükümetlerin diplomatik usuller ile ulaşılacak bir barış antlaşmasını tek kurtuluş yolu olarak kabullenmeleri[7], karanlık bir geleceğin yaklaştığını düşündürürken; Kuva-yı Milliye'nin yürüttüğü silahlı mücadele[8], bölgesel amaçlarla tesis edilmiş olsalar da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin çalışmaları, Mustafa Kemal başta olmak üzere tanınmış, başarılı subayların dağınık direniş hareketlerini merkezileştirme faaliyetleri, zorlu fakat onurlu bir istikbali müjdelemekteydi. Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti bu süreçte ve elbette gelişmelerden etkilenmenin eseri olarak vücut bulacak, Melek Reşit Hanım da kuruluşuna öncülük ettiği Cemiyet aracılığıyla ülkenin kurtuluşuna katkı yapacaktı.

Cemiyeti'nin kuruluş dilekçesi, Melek Reşit Hanım tarafından 26 Kasım 1919 tarihinde Sivas Valiliği'ne verilmiştir. Bu arada Cemiyetin Yönetim Kurulu tarafından hazırlanan Nizamnamesi[9] ve Cemiyet mührü, 7 Aralık 1919 da Valiliğe sunulmuş ve yasal işlemin tamamlanması istenmiştir[10]. Sivas Valiliği,

6 Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa'nın ikinci hanımıdır. Mehmet Reşit Paşa, 1895 yılında Mülkiye Mektebi'nden hocası Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Emine Seniye Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten Ahmet Cevdet isimli çocuğu olmuştur. 1907 yılında Emine Seniye Hanım'dan ayrılan Mehmet Reşit Paşa, Meşrutiyetin ilanından sonra 9 Ağustos 1908'de Edirne Valiliği'ne atanmış ve 21 Eylül 1909'da ise Cezayir Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) Valisi olmuştur. Bu görevde iken ikinci evliliğini Melek Hanım'la yapmıştır. Bu evlilikten ise Mahmut Aziz, Nimet, Celal, Hikmet ve Fikret isimli çocuklar olmuştur. Bkz., Enis Şahin, "*Sivas Kongresi Hazırlıkları ve Sivas Valisi Reşid Paşa*", *Sivas Kongresi III. Uluslararası Sempozyumu (2-3 Eylül 2004)*, Yay. Haz.:, Nilgün İnce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s.s.183-184; Cevdet Reşit Yularkıran, *Reşit Paşa'nın Hatıraları (Sivas'ta Harekâtı Milliye Başlangıcından Sivas Kongresi ve Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar)*, Tan Matbaası, İstanbul, 1939, ss.1-164.

7 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Mutlakıyete Dönüş (1918–1919)*, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s.64.

8 Fahrettin Çiloğlu, *Kurtuluş Savaşı Sözlüğü,* Doğan Kitap, İstanbul, 1999, ss.137-138.

9 On bir maddeden oluşan Cemiyet Nizamnamesi için bkz.: *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, K. 28, G. 98, B. 98-a 001; K. 28, G. 98, B. 98-b 001; K. 28, G. 98, B. 98-c 001; K. 28, G. 98, B. 98-d 001, EK-1-5.

10 Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Yönetim Kurulu'nda Reise-i evvel (Birinci Başkan) Melek Reşit, Reise-i sâni (İkinci Başkan) Samiye, Kâtibe Şefika Kemal, Veznedar Emine Hanımlar bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz; *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Editör, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011, s. 87; Bekir Sıtkı Baykal, *Milli Mücadelede Anadolu kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*,

yaptığı incelemeler sonunda 9 Aralık 1919 tarihli yazısıyla "*Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*"nin kuruluşunu onaylamıştır[11].

Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti resmen kurulmadan önce, 28 Kasım 1919'da Sivas Numune Mektebi'nde kadınların katılımı ile bir toplantı düzenlenmiş[12], Cemiyetin kuruluşu ve amacı "*Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığında Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olan toprakların kurtarılması yolunda mücadele etmek*" olarak belirlenmiş ve burada ilk kez halka duyurulmuştur[13].

1.2. Melek Reşit Hanım'ın Konuşmaları

Melek Reşit Hanım'ın fikri düzeyini, meselelere yaklaşım biçimini ve duygu dünyasını değerlendirebilmek de kuşkusuz, Cemiyet yoluyla yürüttüğü çalışmaları, yazışmaları, yaptığı konuşmaları tahlil etmekle mümkün olacaktır.

28 Kasım 1919'da Sivas Numune Mektebi'nde yapılan toplantıda Cemiyet'in başkanı olacak olan Melek Reşit Hanım bir konuşma yapmıştır. Melek Hanım'ın konuşması, duygusallığın ve gerçekçiliğin iç içe geçtiğini düşündürecek cümleler ile yüklüdür[14]:

"*Muhterem Hemşirelerim!*

Bugün buraya toplanmaktaki maksadımız, memleketimiz hakkında biraz görüşmek, dertleşmek, ağlaşmak, Cenab-ı Hakka yalvarmak, lâzım gelirse vatanın müdafaası için hatta ölüme bile katlanmaktır. Çünkü istiklâlini kaybeden bir millet, en büyük rahata nail olsa bile artık o memleketin sahibi değildir, esiridir. Bir insan küçük bir evin hanımı olmayı elbet büyük bir evin hizmetçisi olmaya tercih eder. Hâlbuki memleketini kaybetmek, hizmetçilikten de esaretten de güçtür, İzmir'in muvakkat bir işgali esnasında bile dindaşlarımıza ne hakaretler yapıldığını görüyoruz. Hâlbuki biz daha istiklâlini muhafaza eden, parlak bir tarihe sahip olan bir milletiz. Hülâsa hemşirelerim, bizim için ya ölüm ya istiklâl! Bunu düşünerek "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" namı ile sırf seslerimizi, memleketimizi parçalamak isteyenlere işittirmek için delâletinizle bir cemiyet teşkil etmeye karar verdik. Bu cemiyet,

---

Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1986, s.2.

11 Vali Reşit Paşa'nın imzasıyla yürürlükteki yasalara uygun olarak kuruluşu onaylanan, "Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"nin kurucuları arasında şu isimler yer almaktadır: "*Sivas Valisi Reşit Paşa Hazretlerinin refikası Melek, Defterdar Tevfik Bey refikası Sâmiye, Jandarma Tabur Kumandanı Kemal Bey refikası Şefika, Çankırı Memlehası Müdürü Raif Efendi refikası Emine Hanımlar*" Bkz; Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920)*, II. Cilt, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s.s.107-108.

12 Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938,* 2. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.115.

13 Ayşe Afetinan, "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler,* III. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s.1996.

14 Toplantıda Sivas Darü'l Eytam Müdiresi Makbule Hanım da bir konuşma yapmıştır. Baykal, *a.g.e.*, ss.41-42.

sırf müşterek hukukunuzu müdafaa edecektir. Memleketimizin mukadderatı belli olup sulh imza edilinceye kadar bu cemiyet devam edecektir. Memleketimizin muhafazası için ne lâzım gelirse her şeyi yapacak, bütün yaptıklarını ve yapacaklarını yine sizi toplayıp haberdar edecek ve reyinizi alacaktır. Bu cemiyet efradının heyet-i idaresi on altı kişiden ibaret olacaktır. Kimleri intihap etmek isterseniz memurin ve yerli haremlerinden intihap ediniz. Yalnız, sizin hukukunuzu mümkün olduğu kadar müdafaa edebilecek liyakatta hanımlar olsun. Maksad-ı teşekkül memleketin müdafaasıdır. Hemen Cenab-ı Hak teşebbüsümüzde muvaffak bil-hayr eylesin, Amin!."

Numune Mektebi'nde toplantının yapıldığı gün, Padişaha, Sadrazama, Dâhiliye Nazırı'na çekilen telgrafta Cemiyetin amacı açıklanmış, millete karşı yapılan haksızlıkların düzeltilmesi için hükümetin girişimde bulunması istenmiştir[15].

Kuruluşundan yaklaşık iki ay sonra, Cemiyet'in yaptığı çalışmalar hakkında üyeleri bilgilendirmek ve yeni faaliyetleri saptamak için genel kurul toplantısı yapılmıştır. 6 Şubat 1920 Cuma günü toplanan genel kurulda Başkan Melek Reşit Hanım ülkenin genel durumuna dair değerlendirmelerde bulunmuş; kadınlara düşen sorumluluğu hatırlatmış, Sivaslı kadınları maddi yardımda bulunmaya çağırmıştır[16]:

"…Vatanımız ölüm halinde bir hasta… müşfik hastabakıcılar hemen etrafını almazsa vatan, bütün milletin anası olan vatan ölür ve milyonlarla evladını sefil, perişan yabancı ellerin zulüm ve kahrına terk edip gider. Bugüne kadar yetiştirdiği, büyüttüğü, şerefle yaşattığı evlatlarını telin ederek ölür... Vatanımızı kurtaracağız… Anaya daha şefkatle bakan, kız evlattır. Erkek evlat müdafaa eder. İşte hemşirelerim, vatana vazifemizi ifa edeceğimiz gün bu gün, saat bu saattir. Maraş'taki din kardeşlerimize imdat için bugün erkek kardeşlerimiz müdafaaya gittiler ve daha da gidiyorlar. Biz de onların kardeşleri isek hiç olmazsa küçük bir ihtiyaçlarını temin için bir kız kardeşe düşen vazifeye hemen şitap edelim… Sizi bugün bu vazifeye davet etmekle pek mesudum… Anadolu hanımları böyle küçük şeylere değil, lazım geldiği vakit pek büyük fedakârlığa da şitap ederler…"

Eşi Sivas Valisi Reşit Bey'in tayini sebebiyle[17] şehirden, dolayısıyla Cemiyet başkanlığından da ayrılmak zorunda kalan Melek Hanım'ın veda mesajı son derece anlamlıdır[18]:

15 Afetinan, *a.g.m.*, s.1997.

16 Aynı toplantıda Yüzbaşı Rıza Bey'in eşi Fehime Hanım, Veznedar Emine Hanım'ın kızı Belkıs Raif Hanım, Biçki Salonu Müdiresi Tacürrical Ali Hanım, Eski Polisi Müdürü Hüseyin Efendi'nin kızı Münire Hanım, Cemiyet Katibesi Şefika Kemal Hanım ve Dârü'l Eytam Müdiresi Makbule Hanım da birer konuşma yapmışlardır. Baykal, *a.g.e.*, s.50.

17 Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa, sağlık sorunu nedeniyle 16 Ekim 1920'de Kastamonu Valiliği'ne atanmıştır. Görevde bulunduğu süre içerisinde rahatsızlığının devam etmesi ve kendisine deniz kenarında bir yerde oturması tavsiye edildiğinden 2 Ağustos 1921'de Valilik görevinden ayrılmıştır. Bir süreliğine İnebolu'da ikamet eden Mehmet Reşit Paşa, daha sonra İstanbul'a yerleşmiş ve 14 Nisan 1924'te 56 yaşında vefat etmiştir. Bkz.: Şahin, *a.g.m.*, s.184.

18 Baykal, *a.g.e.*, s.79.

"Harb-i Umumînin neticesinde memleketimiz için öteden beri düşmanlarımızca mukarrer olan taksim plânının mevki-i tatbika vazına teşebbüs olunması üzerine, bütün milletin yek-avaz olarak feryada başladığı sırada Sivas'ta bulunan hamiyyetli hanımefendiler tarafından teşkil edilen cemiyetimiz de bu haksızlığa karşı müdafaa esbabına tevessül etmiş ve Avrupa, Amerika rical-i siyasîsi ile hükümet-i merkeziyeye karşı protestonamelerimizle muhik müracaatlarda bulunarak vazife-i vataniyesi-ni elinden geldiği mertebe ifaya çalışmış idi. Memleketin istiklâli, millet-i Osmaniye-i muhteremenin hürriyeti istihsal olununcaya kadar bu vazife-i mukaddesede devam olunacağından ümidim ber-kemaldir. Zevcimin Kastamonu'ya tahvil-i memuriyetinden dolayı meyusen iki gün sonra terk etmeye mecbur olduğumuz güzel Sivas'ta cemiyetimizce yapılacak pek çok işler vardır. Cemiyetin memleketi kurtarmak için vâki olacak teşebbüsat-ı esâsiyesine zamîmeten cephelerde düşmanlarla çarpışan asker kardeşlerimize çamaşır, çorap vesaire tedariki ile yardım etmek, memlekette teessüs eden ve mevcudu şüheda ve muhacirin cemiyetlerden mürekkep olan darüleytâmların temin-i ihtiyacı için hanımefendiler arasında iane cem olunarak devam ve bekasını temin eylemek, memleketin fukarasına karşı kadın şefkatiyle muavenette bulunmak, gelip geçen yersiz yurtsuz muhacirlere elden geldiği derecede yardım etmek, Sivas'ta hanım kızlara biçki, dikiş nakış talim ettirilmek üzere müesseler açmak gibi hususatı da vakt-i merhûnunun hululünde vücuda getirmeye çalışmak suretiyle hizmet-i vataniye ve medeniyesini ifa edeceğinden eminim. îşte cemiyetimizin bundan sonra ittihaz edeceğini kaviyyen ümit ettiğim şu hat ve harekette muvaffakiyetle hatve-endâz olmasını temenni ederek cümlenize veda ediyorum ve cemiyete ait evrakı da heyet-i idarenize takdim eyliyorum. İnşallah Umumî Kongrenin içtimaında bu temenniyatımın hayz-ârây-ı husul olması için heyet-i muhteremeniz delâlet-i ciddiyede bulunur Efendim."

Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Melek Hanım'ın hazırladığı bu mesaj, bir ayrılık mesajından daha çok, ülkenin kurtuluşu için mücadele edenlere destek olunması, kimsesiz çocuklara ve muhacirlere yardım edilmesi gibi, o güne kadar yürütülmüş çalışmaların, sürdürülmesi yolundaki rica ve temennilerini yansıtmıştır.

2. Cemiyet'in Yazışmaları-Protestoları

2.1. Heyet-i Temsiliye İle Yazışmalar

Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, kuruluşundan başlayarak en çok Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal ile yazışmalarda bulunmuştur. Cemiyet, Mustafa Kemal'e kuruluşu amacını ve verilecek görevleri yapmaya hazır olduğunu bildirmiş, yürüttüğü faaliyetler hakkında Temsil Heyeti'ne düzenli olarak rapor sunmuştur. Mustafa Kemal ise Cemiyet'in kuruluşunu büyük bir takdir ile karşılamış, Maraş'ta yaşanan gelişmelerden İzmir'i Yunanistan'a ilhak etme çalışmalarına, Avrupa basınında yer alan haberlerden Ermeni faaliyetlerine kadar, önemli siyasi gelişmeler hususunda Cemiyet'i bilgilendirmiştir[19].

19 Afetinan, *a.g.m.*, s.1998-1999..

Mondros sonrası Avrupa kamuoyunda işgalleri meşrulaştırmak yolunda Türklerin uygar olmadığına dair yoğun bir propaganda yürütüldüğü bilinmektedir. Mustafa Kemal 13 Aralık 1919'da, Cemiyet'e kuruluşu dolayısıyla gönderdiği telgrafta, kurtuluşa yapacağı katkı yanında, bu propaganda konusuna da temas etmiştir. Cemiyet'in kuruluşunun, Avrupa'da Türkler hakkındaki önyargıların kırılmasında oynayacağı müspet role dikkati çekmiş, ayrıca, ulusal mücadeleye katılımı artırmak anlamında erkekler üzerinde yapacağı olumlu tesiri hatırlatmıştır[20]:

"…Türk kadınlarının nezaket ve ciddiyet-i mefkûreleri… Fedakârlıkları bu gibi içtimai vesilelerle tezahür ettikçe bütün cihan nazarında, hususiyle Avrupa'nın bize muhalif olan efkâr-ı umumiyesi muvacehesinde müstakbelin asri bir Türkiye'sine vücut verecek kabiliyet-i milliyemizi ispat edeceğinden menafi'-i milliye ve vataniyede hanımefendilerin de müşareket-i fikriye ve ruhiyesi memleket namına mucib-i iftihardır… Hanımlarımızın mesai-i milliyede metanet ve ciddiyetle terakkileri erkekler için medar-ı teşvik ve ensâl-i müstakbele için de numune-i imtisal olacaktır."

Mustafa Kemal Paşa tarafından gelişmeler konusunda sürekli bilgilendirilen Cemiyet yöneticilerinin, dönemin kışkırtma ve kararsızlık atmosferinde, kamuoyunu Ulusal mücadeleyi desteklemek yönünde gerçekleşecek bilgi ve haber akışının, bu doğrultuda hizmet sunacak kurumların önemini kavradığı anlaşılmaktadır. 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu sevinçle karşılayan Cemiyet[21], Ajans'ın haberlerinin Sivas köy ve kasabalarına ulaştırılması hususunda ciddiyetle çalışılacağını Mustafa Kemal'e bildirilmiştir. Cemiyet yine bu çerçevede, Ankara'da yayınlanmaya başlanan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne abone olmuş, 15 Şubat 1920 tarihli telgrafı ile de İrade-i Milliye Gazetesi'nden, 6 Şubat 1920'de gerçekleştirdikleri Genel Kurul toplantısında yapılan konuşmaları yayınlamasını rica etmiştir[22]:

"Efendim!…Cuma günü Numune Mektebi'nde tilâvet buyurulan hatm-i şerife duasını müteakip okunan müheyyiç nutuklar üzerine, hemşirelerimiz galeyana gelip Maraş'taki kardeşlerimizin müdafaası için iane cem' etmeğe başladılar ve yarım saat içinde 290 lira toplanmış ve bugün de 338 lira Maraş sefaletzedelerine olmak üzere Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine, 100 lirası İzmir felâketzedelerine muavenet-i naçizane olmak üzere vilâyet vasıtasıyla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne teslim edilmiştir. O gün irat edilen nutuklarla çocukların okudukları manzumelerden bazılarını takdim eyledik. Kıymetli sahifelerinizi işgal etmezse derç etmek lütfünde bulunursanız memnun oluruz Efendim."

Sivas Anadolu Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, İstanbul basınının işgal yıllarında oynadığı menfi rolü de fark etmiş ve tepki göstermiştir. İstanbul Osmanlı Matbuat Cemiyeti'ne 8 Ocak 1920'de çektiği telgrafta, toplumun

20 Baykal, *a.g.e.*, ss.4-5.
21 Kocatürk, *a.g.e.*, s.148.
22 Baykal, *a.g.e.*, s.65.

birlik halinde bulunmasını gerektiren ağır koşulları hatırlatılmış, tam da bu koşullarda İstanbul gazetelerinin toplumda ikilik oluşturmaya dönük yayın yaptığını belirtmiştir. Ülkenin kurtuluşu için çalışanların İtilafçı ve İttihatçı olarak nitelenmek suretiyle bozgunculuk yapıldığı belirtilerek, Anadolu'nun, fırkaları ve fırkacılığı reddettiği ancak işgale kaşı mücadele edenleri sahiplendiği vurgulanmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Anadolu ile İstanbul'un karşılıklı durumlarına da yer verilerek, Anadolu'nun acıları ve kayıpları yaşadığı bu savaş yıllarında, İstanbul'un üst tabakalarının rahat bir hayat sürdüğü ifade edilmiştir. Telgrafın sonunda, kurtuluş mücadelesine sekte vuracak biçimde yayın yapan gazetelerin bu tutumlarını sürdürmeleri halinde boykot edileceği, hatta Anadolu'ya sokulmayacağı belirtilmiştir[23].

Cemiyet, Temsil Heyeti'nin Ankara'ya gidişinden sonra da Heyet ile yazışmalarını sürdürmüş, özellikle TBMM'nin açılışını millet yolunda daha verimli çalışmanın bir aşaması olarak değerlendirmiştir. İstanbul'un resmen işgalinden sonra Bekir Sami ve Hamdullah Suphi Beylerin ve Halide Edip Hanım'ın Ankara'ya gelişlerini kutlamış, övgü dolu mesajları ile memleket yolunda çalışmaya teşvik etmiştir.[24]

Cemiyet, kuruluşu ve çalışmaları ile diğer illerde aynı amaçlarla çalışacak kadın cemiyetlerinin kurulmasında da etkin olmuştur. Kısa bir süre içinde benzer ya da aynı isimle Kangal, Konya, Burdur, Yozgat, Pınarhisar, Erzincan, Eskişehir, Kayseri, Amasya Burdur, Kayseri, Bolu ve Erzincan'da kadın dernekleri kurulmuştur. Maraş, İzmir gibi çeşitli fecayiin vuku bulduğu şehirler için para yardımında bulunmak, askerler için çorap örme kampanyası açmak, yine askerler için kullanılmak üzere Sivas'ta kesilen kurbanların derilerini nakde çevirmek, yetim kız çocukları için kavurma yapmak, Cemiyet tarafından gerçekleştirilmiş diğer önemli faaliyetlerdendir[25].

2.2. Cemiyet'in İstanbul Hükümeti'ne Uyarıları

Cemiyet'in, resmi kuruluşundan önce yapılan 28 Kasım 1919 tarihli toplantı sonunda çekilen telgraf ile Padişaha, Hükümet'i, Mondros sonrası ülkede yaşanan haksızlıkları gidermek yolunda çalışması hususunda yönlendirmesi, talebini iletilmiştir. Aynı tarihte doğrudan Sadrazam ve Dâhiliye Nazırına da benzer istekleri içeren telgraf çekilmiştir[26]:

"… Mütarekeden beri memleketimizin düçar olduğu tarizat ve tecavüzat-ı hak-hakşikenaneden müteessir ve meyus olarak… hürriyet ve adalet vaat eden Düvel-i

23 Baykal, *a.g.e.*, ss.26-28.

24 *"İstanbul'daki medeni zalimlerin elinden tahlis-i nefse muvaffak olarak selamet ve sıhhat Ankara'ya muvasalatınızı…"* Cemiyet tarafından Halide Edip'e çekilen 3 Nisan 336 tarihli hoş geldin telgrafı için bkz.: Baykal, *a.g.e.*, s.71.

25 Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920)*, s.108.

26 Baykal, *a.g.e.*, ss 20-21.

İtilafiye mümessillerine müracaatla hakk-ı meşruamızın tanınması… haksızlıkların bir an evvel tamiri… talep ve rica edilmiş olduğundan hükümet-i Seniyye'nin de teşebbüsat-ı cedidede bulunarak bu maksadın bir an evvel husulüne sarf-ı mesai eylemesi…"

Cemiyet, ülkede yaşanan hemen her önemli siyasi gelişme ve haksızlıklarla ilgili olarak Hükümeti uyarmış, sorumluluklarını hatırlatmıştır.

İngiltere, Mondros Ateşkesi sonrasında Urfa, Antep, Maraş, Adana illerini işgal etmiş kısa süre sonra da bu bölgeyi Fransa'ya devretmişti. Fransa adı geçen şehirleri işgal ederken Ermenileri de kullanmış, bu tutumu da kanlı olaylara zemin hazırlamıştı. Cemiyet, 1 Şubat 1920'de Sadrazam'a ve İçişleri Bakanlığı'na Fransızlarla Ermenilerin Maraş'ta yaptıkları vahşiliklerin önüne geçmek için girişimlerde bulunması talebini iletilmiştir. Maraş'taki kardeşlerini kurtarmak için kadınların erkeklerle birlikte gideceği, ülkenin savunması için erkeklerle birlikte mücadele hususunda yemin ettikleri bildirilmiştir. Hükümet'ten Maraş'taki dindaşların kurtarılması istenmiş, bunun sözle değil fiiliyatla gösterilmesi istenmiştir.

İstanbul'a telgraflar yoluyla iletilen talepler ve uyarılar içinde en ağır ifadeler Damat Ferit Paşa için kullanılmıştır. Sivas'a bağlı kaza ve nahiyelerde Cemiyet'in şubelerinin açılması yönündeki 24 Nisan 1920 tarihli genelgede bu ifadeleri görmek mümkündür[27]:

"… Cemiyet'in maksadı memleketimizi parçalamak isteyen düşmanlara kadın ve erkek vatanın müdafaası için birleşmiş olduğumuzu ispat etmek ve aynı zamanda Türk kadınına yakışacak bir surette… Memleketimize hizmet etmekten ibarettir… İngilizler İstanbul'u tamamen işgal ederek memurlarımızı birer uşak gibi maiyetlerinde kullanarak Padişahımız ise mahsur kalmıştır… İngilizler Ferit Paşayı Sadrazam intihap ettiler... Onun Sadrazam olması memleket için bir felakettir. İngiliz paraları ile memleketi satmak isteyen… Böyle bir vicdansızı, Anadolu'nun saf ve temiz ahalisi onu Sadrazam diye kabul etmiyor ve etmeyecektir... İngiliz paralarını cebine doldurarak memleketi sevk, Müslümanlığı muhafaza etmek isteyen dindaşlarımıza ettiği eziyetleri… Ankara, aldığı havadisi bütün vilayetlerdeki kadın cemiyetlerine bildiriyor. Biz de… size bildiriyoruz. Siz de kazanızdaki bütün hanımlara anlatırsınız…"

Amasya Genelgesi ile başlayan Erzurum ve Sivas kongreleri ile merkezileşen ve halk ile bütünleşen Kurtuluş Hareketi, 1919 yılı sonlarında İstanbul Hükümeti'ne genel seçim yapılmasını kabul ettirmişti. Cemiyet, çektiği telgraf ile siyasal açıdan izlenmesi gereken yolu Meclis'e hatırlatmış, uyarılarda bulunmuştur. 21 Şubat 1920 tarihli telgrafta mebuslardan, kişisel ihtiraslardan uzak kalmaları ve münakaşa ile vakit geçirmemeleri istenmiştir. Mütareke imzalandığında Osmanlı egemenliğinde olan toprakların Osmanlı mülkü olduğu, Mondros sonrası gerçekleşen işgallerin uluslararası hukuka aykırı ve zalimce olduğu ifade edilmiştir. Barış görüşmeleri sırasında bu duruma

27 Baykal, *a.g.e.*, ss.73-74.

aykırı olan koşulların kabul edilememesi aksi halde barışın kurulamayacağı vurgulanmış, Meclis'ten bu yolda çalışmasının beklendiği bildirilmiştir.

2.3. İtilaf Devletleri Temsilcilerini Protesto Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı yıllarında aralarında yapılan gizli paylaşım anlaşmaları doğrultusunda İngiltere, Fransa ve İtalya Mondros Ateşkesi'nden sonra Anadolu'yu işgal etmişlerdi. Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ateşkes sonrası yaşanan haksız işgaller ve bu işgallerle paralel giden elim olaylardan İtilaf devletlerini sorumlu tutmuştur. Bundan dolayı, İtilaf devletlerinin İstanbul'daki siyasi temsilcilerini protesto etmek, Cemiyet'in mesaisi içinde geniş yer tutmuştur[28].

Cemiyet'in ilk telgrafı 28 Kasım 1919 tarihlidir. ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya siyasi temsilcilerinden yapılan haksızlıkların düzeltilmesi istenmiş, Avrupa ve ABD kamuoylarının Türkiye'de yaşanan facialara önem vermediği belirtilmiştir. İşgaller ertesinde yaşanan acı olayların milletler tarihinde nadir rastlanır düzeyde olduğu ifade edilmiş, Yunan işgali ile İzmir'den kaçan insanların açlıkla pençeleştiği vurgulanmıştır. Aynı telgrafta, Türklerin zulüm ve haksızlıklarla mücadele konusunda kararlı olduğu vurgulanmış, Avrupa ve ABD'nin, uygar toplumlara yakışır bir tutum takınacakları umudunun korunduğu dile getirilmiştir[29].

İzmir'in Yunanistan'a bağlanması çalışmalarının hız kazandığı günlerde, 17 Ocak 1920'de çekilen telgrafta ise Wilson İlkeleri temelinde Türklerin haklılığı savunularak, mücadele kararlılığı dile getirilmiştir[30]:

"… İzmir, tarihen ve ırken Türk olduğu gibi bugün de yarın da Türk olacaktır….Biz Türkler böyle istiyoruz….Biz Türkler artık bu sürüncemeli hayattan bıktık. Ya insanca yaşamak ya ölüm! Yaşamak bizim hakkımızdır. Ölüm ise katillerin bizi öldürmesi ile kabil olabilir. Bunu da medeni Avrupa ve Amerika milletlerinden beklemiyoruz… Bütün milletler, devletler bilsinler ki Türkler, Anadolu'da ikinci bir Makedonya ihdasına asla müsaade etmeyeceklerdir."

Cemiyet'in 24 Aralık 1919 tarihinde, İstanbul'daki ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya siyasi temsilcilerine çekilen telgrafta ise Güney Cephesi'nde Fransa'nın daha kanlı olaylara sebebiyet verebilecek tutumuna dikkat çekilmiştir. Fransa'nın, işgalci olarak bulunduğu Kilis'te yayınladığı ve keyfi olarak silah kullanacağını haber veren beyanname ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Afrika içlerinde vahşilere uygulanmamış muamelenin şanlı bir tarihe, kadim bir uygarlığa sahip olan Müslümanlara reva görüldüğü ifade edilmiş beyanname, Avrupa ve ABD'nin uygar toplumları nezdinde protesto edilmiştir.

28 Afetinan, *a.g.m.*, s.1998.
29 Baykal, *a.g.e.*, ss.220-221.
30 Baykal, *a.g.e.*, s.29.

İstanbul'daki siyasi temsilcileri protesto faaliyeti yanında Cemiyet, eşleri aracılığıyla ilgili devletlerin Cumhurbaşkanlarına etki etmeye de çalışmıştır. Bu konuda Halide Edip'in fikri sorulmuş, hangi kadın cemiyetlerine telgraf çekebilecekleri konusunda yardımı istenmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Poincare'nin eşine 17 Ocak 1920'de çekilen telgraf çekilen acıları anlatmaya dönük duygulu ifadeleri içermektedir[31]:

"… Anadolu kadınları sizin ali vicdanınıza, pek müşfik olacağı tabii olan kadın kalbinize danışıyor. Cihana sulh ve müsalemet temini için harp ettiğini söyleyen zevçlerinizin, milletlerinizin bu fecayi karşısında sükut etmesi yakışır mı? Aziz madamlar! Biz Türk kadınları tekrar sizden rica ediyoruz. Zevçlerinize hak ve adaleti kendilerinden isteyen bir kadın tahakkümü ile söyleyiniz….mütarekenin imzalandığı gün elimizde olan memleketlerimizin her türlü müdahaleden azade olarak bila kayd ve şart bizim elimizde kalması lazım gelir… Biz Anadolu kadınları sizin vicdanınızın emrine razıyız. Çünkü kadın kalbi haksızlığa razı olamaz… Memleketlerinin müdafaası yolunda evlatlarını, kocalarını, kardeşlerini kaybeden Anadolu'nun gözleri yaşlı anaları, kızları, kardeşleri size hürmet ve tazimlerini yollar…"

ABD Başkanı Wilson'un eşine gönderilen telgrafta ise 14 Nokta Bildirisi hatırlatılmıştır[32]: *"Sulh ve selamet-i cihanın iade ve idamesi için Yenidünya'nın alim, filizof muallimi olarak zevc-i muhtereminiz Mister Wilson tarafından… ilan olunarak… büyük bir memnuniyetle mazhar-ı hüsnü kabul olan prensiplere biz Türkler de… izhar-ı itimat eylemiştik."* Bu telgrafta, Mütareke'nin akabinde bu prensiplere uyulmadığı belirtilmiş, Wilson'un, bu ilkeleri hayata geçirmek yolunda çaba harcaması istenmiştir. Aynı tarihte Amerika Ayanı'na çekilen 27 Mart 1920 tarihli telgrafta da benzer düşüncelere yer verilmiş, İstanbul'un resmi işgaline değinilmiştir. İşgal esnasında Meclis'in basılması hatırlatılmış; Türk milletini boğmak amaçlanıyorsa hiçbir milletin tamamen öldürülemeyeceği belirtilmiştir. Avrupa medeniyet hak ve adalete davet edilmiş, yıkıcı uygulamaların sürmesinin ise kurutuluş mücadelesini daha da güçlendireceği vurgulanmıştır[33].

Cumhurbaşkanı eşlerine çekilen telgraflarda göze çarpan en ilginç nokta ise Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş nedeni konusunda yapılan değerlendirme olmuştur: *"Türk milleti Almanla iştiraki ilmiden ve irfanından istifade ettiği, evlatlarını gönderip o memleketlerde tahsil ettirdiği… Fransa'ya… İngiltere'ye harp etmek için… yapmadı"* [34]. denilerek Osmanlı-Alman ittifakının Rus tehlikesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir.

31 Baykal, *a.g.e.*, s.31.
32 Baykal, *a.g.e.*, s.32.
33 Baykal *a.g.e.*, s.38.
34 Baykal, *a.g.e.*, s.30.

Sonuç

Melek Reşit Hanım'ın fikirleri ve duyguları hakkında bir hükme varmak için hiç kuşkusuz, Cemiyet'in başkanı olarak birinci derecede etkin olduğu faaliyetleri değerlendirmeyi gerektirmektedir. Yaptığı konuşmalar ve Cemiyet yazışmalarında somutlaşan düşünceler açısından bakıldığında; Osmanlı Devleti'nin son dönemi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında cereyan eden siyasal gelişmelerde ABD'nin ve İtilaf devletlerinin rolü konularında ortalama bir bilgi birikimine sahip olduğu, Anadolu'da yaşanan gelişmeleri bu bilgi temelinde değerlendirdiği söylenebilir.

Melek Reşit Hanım Sivas'ta bir cemiyet kurma girişiminde; eşinin ilin valisi olmasının, Sivas Kongresi'nin bu şehirde akdedilmesinin cesaretlendirici ve teşvik edici olduğu muhakkaktır. Ancak söz konusu dönemde, geleceğin belirsizliği sebebiyle, kişilerin, Anadolu Hareketi'nin mi yoksa İstanbul'un mu yanında yer alması gerektiği konusunda anlaşılabilir bir kararsızlık duygusunu taşıdığı da unutulmamalıdır. Bu koşullarda Melek Reşit Hanım'ın yürüttüğü çalışmaları ve net bir biçimde Mustafa Kemal'in safında yer almasını, mücadeleci, bağımsızlıkçı kişiliğine yormak yanlış olmasa gerektir. Başkan olarak, başka illerde Cemiyet'in şubelerinin açılması konusundaki çabası ve başarısı da, Melek Hanım'ın, küçük bir şehirde sıkıldığı için kendini oyalamaya çalışan bir bürokrat eşi değil, memleketin kurtuluşu için samimiyetle çalışan bir Türk kadını olduğunu kanıtlamaktadır.

Anadolu Hareketi'nin başlangıçtan itibaren, İstanbul karşısında gayrı meşru bir hareket konumunda bulunmasından dolayı, halkla bütünleşme yolunda ciddi sıkıntılar yaşadığı hatırlanmalıdır. Bu çerçevede, Cemiyet'in yeni şubelerinin açılması, daha fazla kadının dolayısıyla daha fazla erkeğin Ulusal Mücadele'ye destek vermesi anlamına gelmiştir. Anadolu'da işgalcilerin sebep olduğu insanlık dışı olaylara dikkati çekebilmek için ABD ve bazı Avrupa devletlerinin Cumhurbaşkanlarının eşlerine telgraf çekilmesini de, Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında cari olan mücadele metotlarından oldukça faklı, kadınca bir yöntem olarak değerlendirmek gerekmektedir. Maddi yokluklar içinde sürdürülen silahlı mücadele yıllarında, askerler için çorap ördürmek ve kurban derilerini nakde çevirmek, yetim kız çocukları için kavurma yapmak gibi faaliyetleri de Melek Hanım başta olmak üzere Türk kadınının geleneksel kucaklayıcılığının ve şefkatli yüreğinin nişanesi olarak yorumlamak hakşinas bir tutum olacaktır.

EKLER

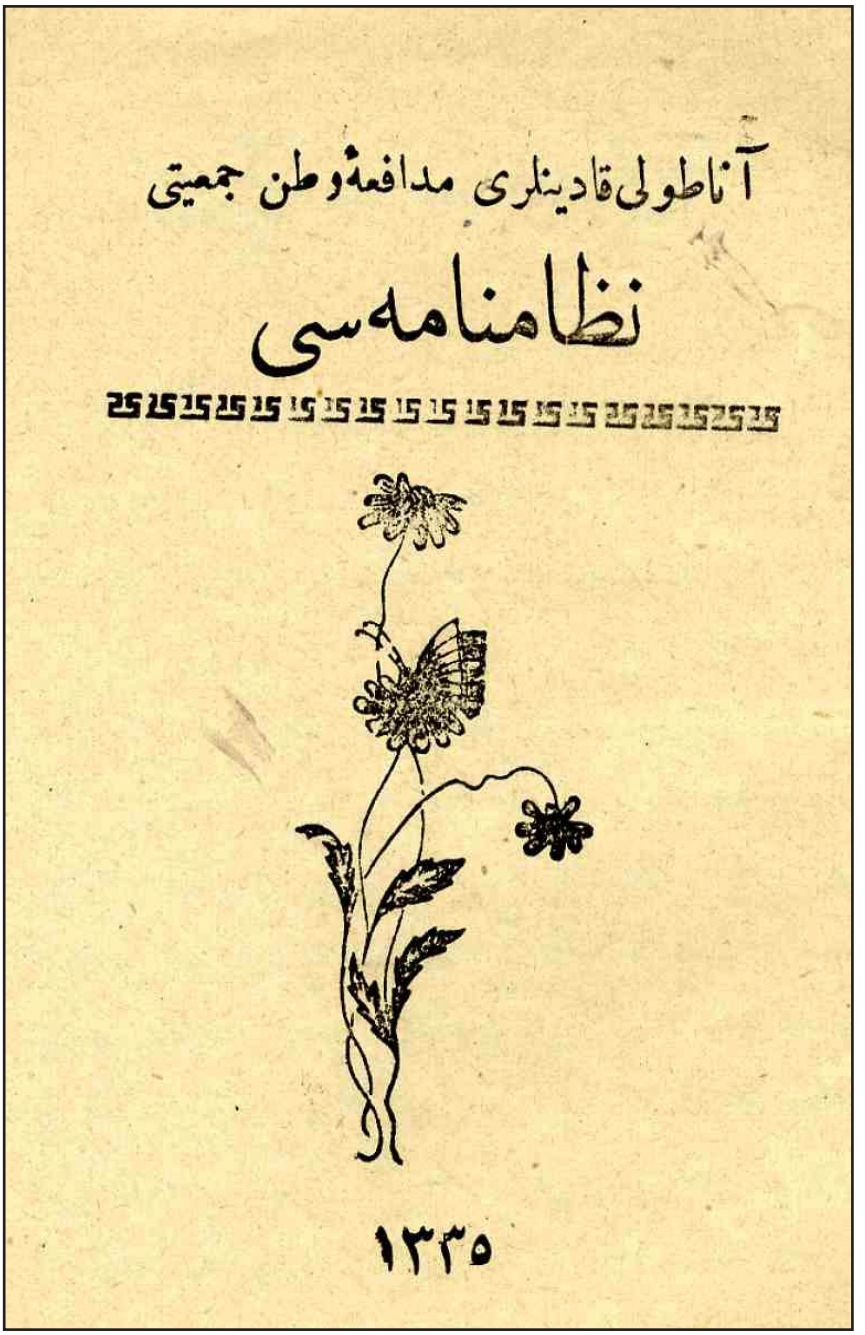
آناطولی قادینلری مدافعهٔ وطن جمعیتی

نظامنامه‌سی

۱۳۳۵

EK-1: Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Nizamnamesi*
*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, K. 28, G. 98, B. 98001.

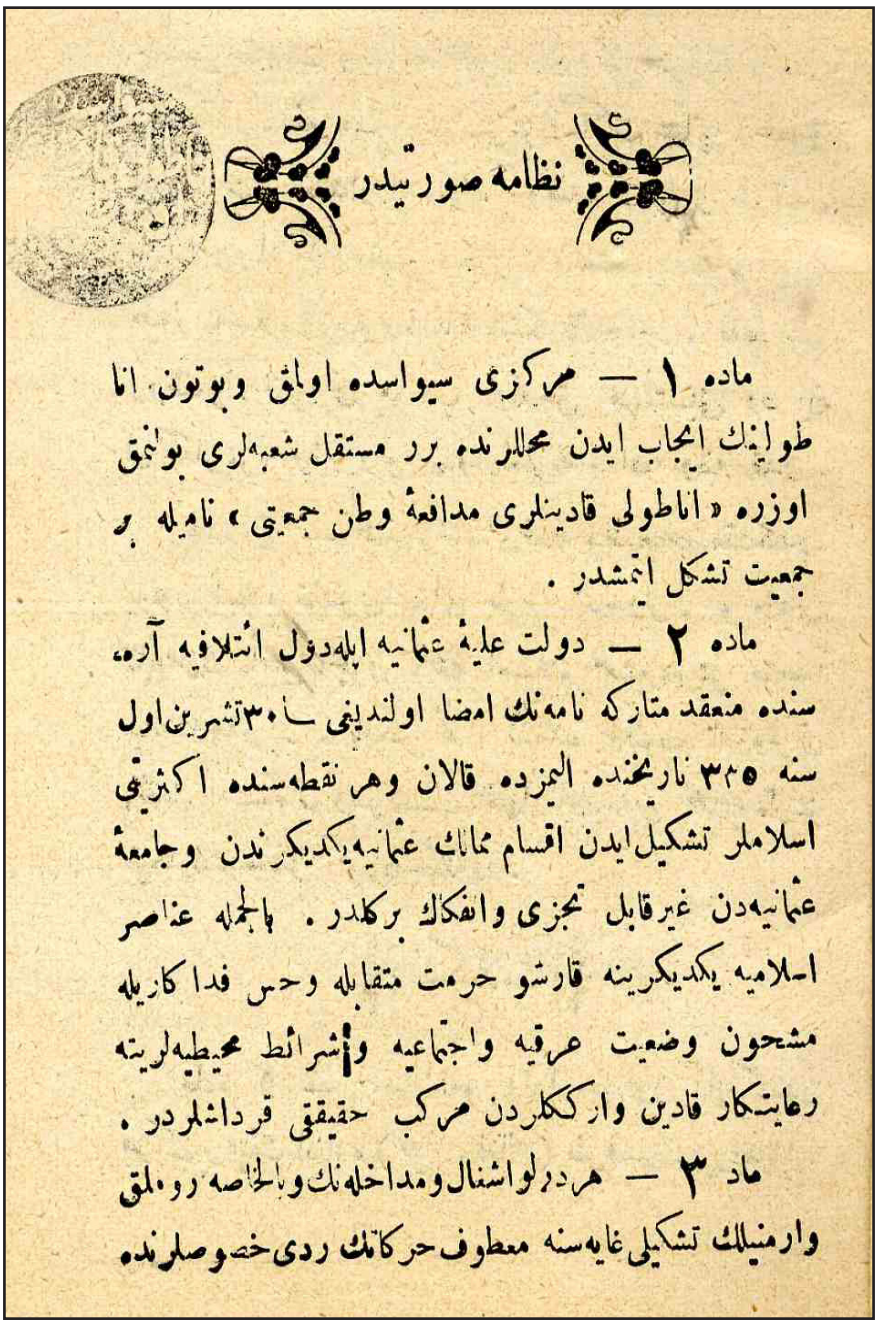

نظامه صورتیدر

ماده ۱ — مرکزی سیواسده اولمق وبوتون انا طولینك ایجاب ایدن محللرنده بر مستقل شعبه‌لری بولنمق اوزره «اناطولی قادینلری مدافعهٔ وطن جمعیتی» نامیله بر جمعیت تشکل ایتمشدر .

ماده ۲ — دولت علیهٔ عثمانیه ایله‌دول ائتلافیه آره‌سنده منعقد متارکه نامه‌نك امضا اولندیغی ۳۰ تشرین اول سنه ۳۴۵ تاریخنده الیمزده قالان وهر نقطه‌سنده اکثریتی اسلاملر تشکیل ایدن اقسام ممالك عثمانیه یکدیکرندن وجامعهٔ عثمانیه‌دن غیرقابل تجزی وانفکاك برکلدر . بالجمله عناصر اسلامیه یکدیکرینه قارشو حرمت متقابله وحس فدا کاریله مشحون وضعیت عرقیه واجتماعیه وشرائط محیطیه‌لرینه رعایتکار قادین وارککلردن مرکب حقیقی قرداشلردر .

ماده ۳ — هردرلو اشغال ومداخله‌نك وبالخاصه روملق وارمنیلك تشکیلی غایه‌سنه معطوف حرکاتك ردی خصوصلرنده

EK-2: Nizamname Sureti*

**Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, K. 28, G. 98, B. 98-a 001.

= ٢ =

جمعیتمز مقاومت ومدافعه ایچون لازم کلن هرشیئه توسل
ایده‌جکدر . غیر مسلم وطنداشلریمزك حاکمیت عثمانیه وحقوق
اسلامیه‌مزی خللدار ایده‌جك بروقعه‌یه کندیلری طرفندن
سببیت ویرلمدکجه حقوق تابعیتلرینه ومقتضیات دینیه وعنعنات
ملیه‌لرینه اسلام قادینلری دائما رعایتکار قاله‌جقدر . فقط ملت
ووطنمزك ضررینی موجب اوله‌جق هرتشبثی رد ایله
ارککلریمزله برابر وبوتون وارلغمزله مدافعه اولنه‌جقدر .

ماده ٤ — جمعیتمز اعضای فعاله وطبیعیه‌دن متشکلدر.
بوتون اسلام خانملری اعضای طبیعیه‌سندندرلر . بو مقدس
غایه‌مزك تأمینی ایچون بالجمله اسلام همشیره‌لریمز متحداً
چالیشه‌جقلردر . یالکز تحت اشغاله بولنوب ارزولرینی
بالفعل استعمال وسربست اظهار ایده‌مه‌ین همشیره‌لریمز
شیمدیلك معذور کوریله‌جکلردر .

تشکیلات

ماده ٥ — جمعیتك امور واداره‌سی اون آلتی کشیدن
مرکب برهیئت اداره (هیئت فعاله) طرفندن تدویر ایدیلیر.

EK-3: Nizamname Sureti*
**Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, K. 28, G. 98, B. 98-b 001.

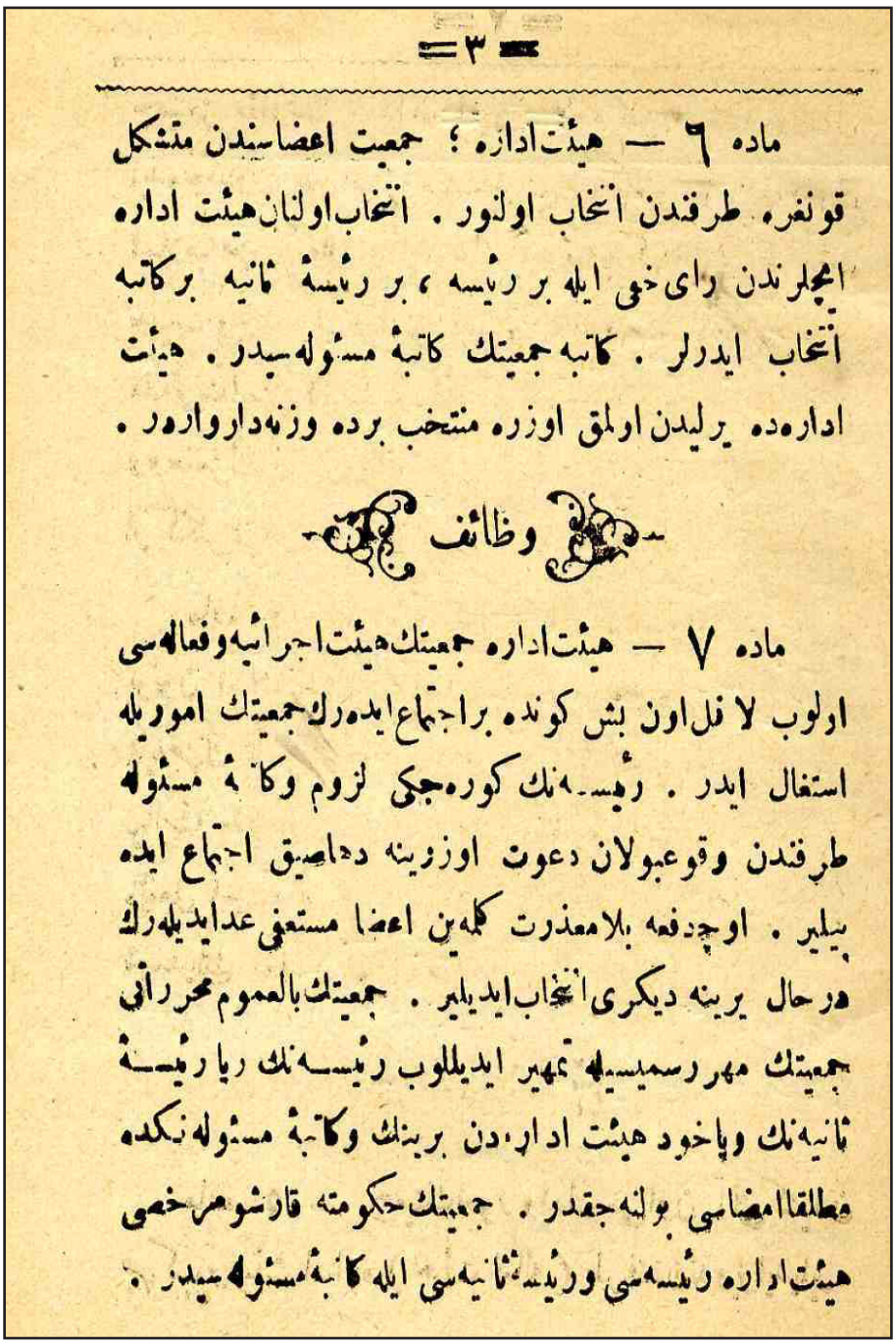

= ٣ =

ماده ٦ — هيئت اداره ؛ جمعيت اعضاسندن متشكل قونغره طرفندن انتخاب اولنور . انتخاب اولنان هيئت اداره اعضالرندن راى خفى ايله بر رئيسه ، بر رئيسهٔ ثانيه بر كاتبه انتخاب ايدرلر . كاتبه جمعيتك كاتبهٔ مسئوله سيدر . هيئت اداره‌ده يرليدن اولمق اوزره منتخب برده وزنه‌دار واردر .

وظائف

ماده ٧ — هيئت اداره جمعيتك هيئت اجرائيه وفعاله‌سى اولوب لا قل اون بش كونده بر اجتماع ايده‌رك جمعيتك اموريله اشتغال ايدر . رئيسه‌نك كوره‌جكى لزوم وكاتبهٔ مسئوله طرفندن وقوعبولان دعوت اوزرينه دهاصيق اجتماع ايده بيلير . اوچ دفعه بلا معذرت كلمه‌ين اعضا مستعفى عدايديله‌رك درحال يرينه ديكرى انتخاب ايديلير . جمعيتك بالعموم محرراتى جمعيتك مهر رسميسيله تمهير ايديللوب رئيسه‌نك ريا رئيسهٔ ثانيه‌نك وياخود هيئت اداره‌دن برينك وكاتبهٔ مسئوله‌نكده مطلقا امضاسى بولنه‌جقدر . جمعيتك حكومته قارشو مرخصى هيئت اداره رئيسه‌سى ورئيسهٔ ثانيه‌سى ايله كاتبهٔ مسئوله سيدر .

EK-4: Nizamname Sureti*

**Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, K. 28, G. 98, B. 98-c 001.

= ٤ =

ماده ٨ - جمعیتك صرفیاتی هیئت اداره قراریله وکاتبهٔ مسئولهنك امضاسیله اجرا ایدیلیر . بوتون هیئت اداره اعضاسی : اعضای طبیعیه قیدی وظیفهسیله مکلفدر.

ماده ٩ — جمعیتك امور حسابیه سیله مشغول اداره رئیسهسیله کاتبه ووزنهداردن مرکب برقاصه هیئتی اولوب بوهیئت ادارهیه قارشو مسئول اولدیغی کبی هیئت اداره اعضاسیده قونغره هیئتنه قارشو مسئولدر . جمعیتدن وقوعبولهجق دعوت اوزرینه قونغره هیئتی اوچ آیده برکره اجتماع ایدهرك ؛ حساباتی تدقیق ایدر و معاملات حقنده ایضاحات ایستر .

ماده ١٠ — جمعیت عنداللزوم موظف مأمورلر استخدام ایدهبیلیر . جمعیتك واردات وصرفیاتی لزوم کورولدیکی زمان اعضای فعاله ایله طبیعیه طوپلانهرق تبرع ایدهجکلری اعانهدن عبارت اولهجقدر .

ماده ١١ — لزومنده قونغره قراریله نظامنامهتعدیل وتبدیل ایدیله بیلیر .

EK-5: Nizamname Sureti*
**Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, K. 28, G. 98, B. 98-d 001.

EK-6: Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Melek Reşit Hanım ve eşi Sivas Valisi Reşit Paşa.

EK-7: Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti II. Başkanı Makbule Hanım ve Arkadaşları.

KAYNAKÇA

I. Arşiv

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Nizamnamesi;

-*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Kutu 28, Gömlek 98, Belge 98001.

-*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Kutu 28, Gömlek 98, Belge 98-a 001.

-*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Kutu 28, Gömlek 98, Belge 98-b 001.

-*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Kutu 28, Gömlek 98, Belge 98-c 001.

-*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Kutu 28, Gömlek 98, Belge 98-d 001.

II. Kitap ve Makaleler

AFETİNAN, Ayşe, "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti", *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976) Kongreye Sunulan Bildiriler,* III. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s. 1993-2000.

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Mutlakıyete Dönüş (1918–1919)*, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.

Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (Editör, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi Yay., Ankara, 2011.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, *Milli Mücadelede Anadolu kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1986.

ÇİLOĞLU, Fahrettin, *Kurtuluş Savaşı Sözlüğü,* Doğan Kitap, İstanbul, 1999.

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920)*, II. Cilt, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991.

GÜRER, Cevat Abbas, *Ebedi Şef, Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak*, İstanbul, 1939.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938,* 2. B., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

MERAY, Seha L,-Olcay, Osman, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler),* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.

ÖZKAN, Abdullah, *A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi,* Boyut Yayıncılık ve Ticaret AŞ, İstanbul, 2005.

SELEK, Sabahattin, *Anadolu İhtilâli,* C. 1, 8. Basım, Kastaş AŞ Yayınları, İstanbul, 1987.

ŞAHİN, Enis, "*Sivas Kongresi Hazırlıkları ve Sivas Valisi Reşid Paşa*", *Sivas Kongresi III. Uluslararası Sempozyumu (2-3 Eylül 2004)*, Yay. Haz., Nilgün İnce, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 183-214.

YULARKIRAN, Cevdet Reşit, *Reşit Paşa'nın Hatıraları (Sivas'ta Harekâtı Milliye Başlangıcından Sivas Kongresi ve Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar)*, Tan Matbaası, İstanbul, 1939.